

İmam İ Rabbani Ve Mektûbât

– Mustafa ESER · 18 Ekim 2025

İMAM-I RABBANİ ve MEKTÛBÂT

Mektubat, İmam-ı Rabbânî (ks- 27 Mayıs 1564-10 Aralık 1624) ve Müceddid-i Elf-i Sani lakablarıyla meşhur Ahmed-i Faruk es-Sirhindî'nin yazmış olduğu mektupların toplanmasından oluşan ve Nakşibendi literatürünün en önemli kaynak eserlerindedir.

Soyu Hz. Ömer (ra) e ulaştığı için nisbesi Faruki olan İmam-ı Rabbânî (ks) ilk dini eğitimini Çiştî şeyhi olan babasından aldı. Daha sonra felsefe, kelâm, mantık, hadis, tefsir ve hadis metinleri tahsil etti. Babası tarafından Çiştî hilafet icazeti ve hırkası, Sühreverdî ve Kadiriyye hilafet hırkası giyen İmam-ı Rabbânî, babasının vefatından sonra çıktığı hac yolculuğu sırasında, Kabil'de Muhammed Hâce Bakî Billah'ı Kabilî (ks) (1563 -1603) den Nakşibendilik icazeti aldı. Şeyhinin 1603'de vefatı üzerine Hint topraklarında Nakşilik yolunu yaymaya, insanları irşad etmeye başlayan İmam-ı Rabbânî'nin çeşitli bölgelere çok sayıda halife gönderdiği kaydedilir. İrşadını geniş kitlelere ulaştırmasından rahatsız olanların kıskançlıkla yaptıkları şikayetler üzerine 2,5 yıl cezavinde yattı.

Herkes tarafından “ Müceddid-i Elf-i Sani (II. Bin yılın yenileyicisi-müceddidi) olarak kabul edilen İmam-ı Rabbani (ks) döneminde Hristiyanlık-Musevilik-İslam karışımı bir din oluşturmaya çalışan Ekber Şah'a karşı en büyük muhalefeti yapmış ve zamanına kadar tasavvufun içine yerleşmiş hurafelerle mücadele etmiştir. İmam-ı Rabbânî (ks) 1200 yıllık Nakşibendilik geleneği içinde ictihâd seviyesine ulaşmış ve mezkur tarikatın Müceddidiyye alt dalını oluşturmuş önemli bir sûfidir. Nakşibendiyye tarikatı ondan sonra Nakşibendiyye-Müceddidiyye olarak anılmıştır.

İmam-ı Rabbânî, insan inşa' etmede fevkalâde bir kâbiliyet sahibidir. Yetiştirdiği, icâzet verdiği halifelerinin 32 tanesi tespit edilebilmiştir.

İmam-ı Rabbânî'nin yaşadığı dönemde Hint Müslümanları çok sıkıntılı bir ortamı teneffüs ediyorlardı. İslâm'ın iç ve dış düşmanları, akıl almaz boyutlarda, dinî, ictimâî, ahlakî, iktisâdî, idârî açıdan tırmanışa geçmiş, her yeri kaos kaplamıştı. Müslümanlara dış düşman olarak Sihlerin, Marat, Raçput ve Sat Hindûlarının, ek olarak da Hindû milliyetçilerinin baskısı artmıştı. Mehdevî hareketleri denen ve sayıları Hint topraklarında bini bulan meh-dîlerin! Müslümanların inanç ve kültürlerine yaptıkları dinî kirlenmenin had safhaya ulaşması yetmezmiş gibi Revşaniye, Bohsalar ve Hocalar denen bozuk inaçlı, Şii karakterli mezhepler Hint Müslümanlarının imanını tehdit ediyordu.

Böylesi kaotik bir ortamda İmam-ı Rabbani (ks) geniş Hint coğrafyasına önce halifeleriyle sonra da mektuplarıyla ulaşmış ve imam, ihlas, ümit ve çabasıyla bi-iznillah başarılı olmuştur.

Mektûbât, başlı başına bir eser olarak yazılmamıştır. İmam-ı Rabbânî (ks) de Peygamber Efendimizin (sav) İslam dinin yaymak için mektup yazması geleneğine ittiba ederek kendisinden önceki sufilere yaptığı gibi halife ve müridlerine tavsiye mahiyetinde mektuplar yazmıştır. Bu mektuplar İmam-ı Rabbani hayattayken kitaplaştırılmış ve nesilden nesile aktararak günümüze ulaşmıştır. Mektubat inancı güçlendirmek için imani konulara vurgu yapmasıyla o günden bu güne İslam tasavvufunun önemli

kaynak eserlerinden biri olma özelliğini korumaktadır.

Mektûbât'ın ele aldığı muhteva özet olarak şöyledir: İlim adamlarına itikâdî, amelî, dinî, dünyevî her konuda uyarılar, azimete yapışmaları, hizmet, ibadet, ihlâs ve ilmî ihtisas gibi konulardaki tavsiyeler. Ayrıca ilim adamlarının, bölgenin siyasî-idarî otoriteleriyle temasa geçip onlara istikâmet, zalimlere şiddetli davranma, mazlumların yanında olma, ma'rufu emir ve münkeri (kötülüğü) nehy ile ilgili telkinlerde bulunmalarını öğütler. Para, mevki, kadın, şöhret, hırs peşinde koşan ilim adamlarının din ve dünyalarının fesada uğrayacağını ilim adamlarına söyleyen İmam-ı Rabbânî, onları özellikle hakkı söyleme konusunda cesaretlendirmektedir.

İmam-ı Rabbani(ks) tasavvufu ilgili mektuplarında bir takım tasavvufî istihlaları açıklayarak eski tasavvuf üstadlarını, onların sözlerini açıklar, dervişlerin maneviyat yolunda karşılaşabileceği sıkıntılar, fetihler, haller ve ulaşacağı makamları anlatır. Sûfîlerin siyasî, ilmî çevre ile temasta bulunmakla beraber halkla da ilgilenmeleri, dünyaya rağbet etmemeleri, Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in (sav) sünnetlerine sınıksız sarılmaları, bid'atlarla mücadele etmeleri yolundaki öğütler.

Siyasî güç sahiplerine yazılan mektuplarda İmam-ı Rabbânî, onlara Allah'ın yolundan, Resulünün sünnetinden ve adaletten ayrılmamalarını Allah'ın (cc) ismini yeryüzünde yüceltmelerini, Hindûlarca ezilen Müslümanlara yardım etmelerini, istikâmetten ayrılmamalarını, memleketi ma'mur hale getirmelerini, haklının hakkını zalimden almalarını, sefahata dalmamalarını, halka müşfik olmalarını, ilme ve ilim adamlarına saygı göstermelerini tavsiye eder. Devlet adamlarına fukarayı kollamalarını, reâyâyı ezmelerini de tavsiye eden İmam-ı Rabbânî, toplumun yıkılmasına tefessüh etmesine neden olacak hususlarda uyanık bulunmalarını ısrarla vurgular.

Mektuplarında, İmam-ı Rabbânî'nin ilk ve değişmez referansı Hz. Kur'an'dır. O, homo-coranicus denecek kadar Kur'an'ı Kerim ile bütünleşmiş Rabbânî bir Allah (cc) dostu idi. O, bizzat âyetlere dira'yeten canlı ve parlak yorumlar getirdiği gibi Fahreddin-i Razi'nin Tefsir-i Kebir'i ve Zemahşeri'nin Keşşaf'ı başta olmak üzere çok sayıda tefsir onun referansları arasında yer almıştır.

Hindistan o devirde neredeyse diyâr-ı bid'ata dönüşmüş her yerde cehalet karanlığı hüküm sürüyordu. İmam-ı Rabbânî, Siyalkotî'nin deyişiyle ikinci bin yılının müceddid'i ve bir numaralı bid'at savaşçısıydı. O, Resulullâh(sav)'ın sünnetlerini yaşamayı üsve telakkîsi çerçevesinde zorunlu görüyor, Kur'an ve sünnetin tamamlayıcı birlikteliği bağlamında bir İslâmî hayatı Mektûbât'ta ısrarlı sıklıkla vurguluyor ve hep ahkâmı ön plana çıkarıyordu. Ayrıca o, Kütüb-i Sitte'nin tamamını ve diğer hadis literatüründeki eserleri kaynak olarak kullanmış, mektuplarında Buhârî ve Müslim'in şerhlerini de referans olarak göstermiştir.

Özellikle ehl-i sünnet ve'l- cema'at çizgisindeki eserler, mektupların baş kaynağı olarak dikkati çeker: (Taftazânî, İcî, Bakillânî, İmam Hasan el-Eş'arî ve İmam Maturîdî.)

İmam Şafî ve Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere mezhep imamlarına atıfta bulunsa da İmam-ı Rabbani (ks) Hanefî mezhebine mensuptu ve İmam Ebû Yusuf'un ve İmam Muhammed'in görüşlerine geniş yer vermiştir. Mektuplarından kendinden önceki tasavvuf külliyyatının hemen hemen tamamına yakını okuduğu anlaşılan İmam-ı Rabbani(ks) bu eserlerden alıntılar yapar, onları yorumlar, izah ve istişhadlarda bulunmuştur.

İmam-ı Rabbani, Muhasibî'nin Riâye'sini, Tirmizî'nin Hatmü'l- Velâye'sini, Serrâc'ın Lum'a'ını, Kuşeyri'nin

Risâlesi'sini, Kelabâzi'nin Ta'arruf'unu, Sühreverdî'nin Avârif'ini, Ebu Nuaym'ın Tabakât'ını, Gazzâlî'nin İhyâ'sı başta olmak üzere pek çok eserini, Attar'ın çok sayıda te'lifâtını, Sa'dî'nin Bostan ve Gülistan'ını, Rûmî'nin Mesnevî'sini kaynak olarak kullanan, Şâh-ı Nakşibend başta olmak üzere, hocası Bakî Billah, Abdülhâlık-ı Gücdüvanî, Bâyezîd-i Bistamî gibi Nakşî büyüklerinin sözlerini delil getiren ve bu konuda açıklayıcı yorumlarda bulunan entelektüel birikimi geniş ve zengin bir sufidir.

İmam-ı Rabbani (ks) mektuplarında İslâm'ın muhafazası konusunda sert, müminlere yön verme hususunda ise oldukça yumuşa bir üslup kullanmıştır. Din düşmanları anlatılıp, tehlikeler söz konusu edilirken İmam-ı Rabbânî'(ks) de görülen celâdet, onun İslâm konusundaki derin duyarlılığını gösterir. İmam-ı Rabbânî ve kıymetli mektupları, araştırmacıları doyuracak kadar yeterli bilgi donanımına sahip olması yönüyle günümüze ışık tutacak hüviyette birinci el bir kaynak durumundadır. Onda Nakşîliğin on bir esasına getirilen yorumlar, tasavvufî kavramların yeniden gözden geçirilmesi, Hint-İslâm dünyasının genelde kültürel özeld tasavvufî görüntüsü, problemler karşısında üretilen çözümler, insanlığa hizmet, İslâm'ın özünün korunması, kâmil insanın inşası ve hizmet alanlarının yelpaze açılımı halindeki çeşitliliği ve benzeri dinî, tasavvufî, ictimai, kültürel, fikrî muhtevâ donanımı yer alır.

İmam-ı Rabbani (ks) Muhyiddin b. Arabî'nin Vahdet-i Vücûd teorisine yaptığı tenkitlerle, yeni bir fikrî oluşuma yol açarak Vahdet-i Şuhûd'u inşâ etmiştir. Vahdet-i Şuhûd'un tam olarak anlaşılabilmesi için Mektûbât birinci el kaynak vasfını korumaktadır. Bu gün Anadolu İslâmlığını zihniyet olarak etkileyen önemli eserler-den birisi, İmam-ı Rabbânî'n Mektûbât'ıdır.

Son bir anekdot: 1943'de vefat eden Abdülhakîm-i Arvâsî hazretlerine sormuşlar; Abdulkâdir-i Geylânî mi, İmam-ı Rabbânî mi? Hangisini seversiniz?' Merhum uzun uzun Şâh-ı Geylânî'nin faziletlerini anlatır, över, anlatır, över, anlatır. Konuşmasının sonunu şu cümleyle tamamlar: Ama ben yine de İmam-ı Rabbânî'yi daha çok severim.

TASAVVUF KLASİKLERİ Editor Prof. Dr. Ethem CEBECİOĞLU Ankara, 2010 ERKAM YAYINLARI
MEKTUBAT Ethem CEBECİOĞLU Prof. Dr., Ankara Ü. İlahiyat Fakültesi